

Національно-патріотичне виховання в системі спортивної підготовки боксерів

Віктор Савченко¹, Ніна Долбишева¹,
Ольга Каковкіна¹, Віталій Стальченко²

¹ Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, Дніпро, Україна

² Міністерство молоді та спорту України, Київ, Україна

Анотація. Організаційна та виховна робота з національно-патріотичного виховання в Україні історично пов'язана з політичною, соціальною та культурною діяльністю, яка безпосередньо здійснюється у сфері спорту через реалізацію напрямів, зазначених в Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022) та вирішення завдань, наведених в навчальних програмах ДЮСШ, СДЮШОР та ШВСМ. *Мета.* На основі соціологічного дослідження визначити рівень обізнаності з питань національно-патріотичного виховання та види прояву патріотизму серед спортсменів 17–22 років, які займаються боксом. *Методи.* Аналіз літературних джерел та Інтернет-ресурсів, програмно-нормативних документів, соціологічний метод, методи математичної статистики. *Результати.* Аналіз навчальних програм з єдиноборств показав, що завдання з національно-патріотичного виховання не передбачені, або відображаються в підтексті та мають поверхову складову. В програмі з боксу виховання здійснюється через теоретичну підготовку. Результати свідчать про високу обізнаність з питань національно-патріотичного виховання та про широкий прояв його у соціальному житті спортсменів.

Національно-патріотичне виховання в системі підготовки спортсменів-боксерів полягає у прояві патріотизму, а саме: стати на захист Батьківщини, гордість та повагу до країни, прапора, державної символіки, Конституції та законів країни, національних цінностей, традицій, знання української мови тощо. До основних його складових належать: сімейні цінності, діяльність держави, знання з історії становлення держави та історія сучасності, навчальний та тренувальний процес, організація та проведення різних заходів з патріотичного виховання або фізкультурно-спортивні заходи. Встановлено, що у спортсменів-боксерів після військового вторгнення Російської Федерації на територію України у свідомості відбулися зміни щодо патріотизму та його прояву.

Ключові слова: патріотизм, обізнаність, види прояву, анкетування, спортсмени.

Viktor Savchenko, Nina Dolbysheva, Olha Kakovkina, Vitalii Stalchenko

NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION IN THE SYSTEM OF SPORTS TRAINING OF BOXERS

Abstract. Organizational and educational work on national-patriotic education in Ukraine is historically associated with political, social, and cultural activities that are directly carried out in the field of sports through the implementation of the directions specified in the Concept of national-patriotic education in the education system of Ukraine (2022) and the solution of tasks given in the curricula of CYSS, SCYSS and SHSM. *Objective.* To determine the level of awareness on the issues of national-patriotic education and types of patriotism among athletes aged 17-22 years old who are engaged in boxing based on the sociological research. *Methods.* Analysis of literary sources and Internet resources, program and normative documents, sociological method, methods of mathematical statistics. *Results.* The analysis of martial arts curricula showed that national-patriotic education is not provided for, or is implicitly reflected and has a superficial component. In the boxing program, education is carried out through theoretical training. The results indicate a high awareness of national-patriotic education and its wide manifestation in the social life of athletes.

National-patriotic education in the system of training boxers consists in patriotism manifestation, namely: to stand up for the Motherland, pride and respect for the country, the flag, state symbols, the Constitution and laws of the country, national values, traditions, knowledge of the Ukrainian language, etc. Its main components include: family values, state activities, knowledge of the

Вступ. У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, яка затверджена 06.06.2022 р. № 527 зазначено: «У період війни, яку Російська Федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей» [11].

Національно-патріотичне виховання являє собою комплексну, системну і цілеспрямовану діяльність органів державної влади України та місцевого самоврядування, закладів освіти усіх рівнів, сім'ї, громадських об'єднань, благодійних фондів та організацій, релігійних організацій різних конфесій та інших інститутів щодо формування у молодого покоління патріотичної свідомості, любові до Батьківщини, почуття вірності, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, турботи про благо свого народу, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як демократичної, правової, соціальної держави.

Теоретичні основи патріотичного виховання розкриті відомими українськими педагогами минулого: Б. Грінченком, М. Драгомановим, М. Грушевським, К. Ушинським, В. Сухомлинським, А. Макаренком та ін., які приділяли увагу вихованню любові до своєї рідної мови, землі, формуванню національної самосвідомості [20]. Педагогічні та психологічні аспекти особливостей патріотичного виховання розглядаються у роботах В. Підгурської [16], Костюшко [12], Т. Пахотіна [15]. В наукових роботах І. Бега та К. Журби [2], І. Бега та К. Чорної [3, 4] розглянуто теоретико-методологічні засади та методи патріотичного виховання в умовах змін суспільства. В.Й. Кульчицький розкрив історичні

Savchenko V., Dolbysheva N., Kakovkina O., Stalchenko V. National-patriotic education in the system of sports training of boxers. *Theory and Methods of Physical education and sports.* 2023; 1: 60–67
DOI: 10.32652/tmfvs.2023.1.60–67

Савченко В., Долбишева Н., Каковкіна О., Стальченко В. Національно-патріотичне виховання в системі спортивної підготовки боксерів. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту.* 2023; 1: 60–67
DOI: 10.32652/tmfvs.2023.1.60–67

history of the formation of the state and the history of the present, the educational and training process, organization and conduct of various patriotic education activities or physical culture and sports events. It is established that after the military invasion of the Russian Federation into the territory of Ukraine, boxers have undergone changes in their consciousness regarding patriotism and its manifestation.

Keywords: patriotism, awareness, types of manifestation, questionnaire, athletes.

аспекти з точки зору філософсько-світоглядних передумов розвитку національно-патріотичного виховання в Україні [13].

О. Вишневський [7] вказує, що прояв патріотизму необхідно розглядати на етнічному рівні, який ґрунтується на почутті власної причетності до свого народу, любові до рідної мови, культури, власної історії тощо, територіальному рівні, в основі якого любов до того місця на землі, де людина народилася; державницькому рівні, базою якого є державна ідеологія, що пов'язується з поняттям громадянськості, відданості своєму народу, гордості за його культурні надбання, вболівання за його долю.

Національно-патріотичне виховання засобами фізичного виховання і спорту забезпечується на законодавчому рівні. Так, в Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022) зазначено, що реалізацію поставлених завдань необхідно здійснювати через такі засади: сприяння спортивній і фізичній підготовці, спрямованій на утвердження здорового способу життя громадян з урахуванням принципів національно-патріотичного виховання; проведення заходів, спрямованих на реалізацію патріотичного виховання в закладах системи освіти, культури, спорту; удосконалення підготовки та перепідготовки кадрів, які займаються питаннями національно-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти, культури, спорту.

В Концепції визначено заходи, до яких увійшли проведення Всеукраїнських багатоетапних фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів, що сприяють національно-патріотичному вихованню здобувачів освіти; Всеукраїнських фізкультурно-оздоровчих заходів для учнів «Cool Games» та серед студентів «Cool Race»; Всеукраїнського фізкультурно-патріотичного фестивалю для учнів «Козацький

гарт»; Всеукраїнських спортивних ігор серед учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти України «Козацька наснага»; Всеукраїнської спартакіади з військово-прикладних видів спорту серед військових лицейів та лицейів з посиленою військово-фізичною підготовкою; змагань з військово-прикладних видів спорту. Таким чином, для реалізації Концепції сфера спорту набуває значущості і повинна буди спрямована не тільки на досягнення максимального спортивного результату, на формування патріотизму як складової національно-патріотичного виховання.

Ще 2009 р. журналіст Сергій Рахманін зазначив: «Спорт залишається ледь не єдиною сферою, де може виявитися патріотизм. А для формування справжнього, «живого» патріотизму за межами стадіонів у політиків бракує і бажання, і розуміння, і хисту» [19].

Суттєвого значення набувають дослідження І. Бех (1998), С. О. Лисенко (2016), О. В. Годзь (2022), Д. О. Янчук (2022) ролі фізичної культури і спорту у патріотичному вихованні молоді [1, 8, 14, 21, 22]. Саме тому на сьогодні питання з національно-патріотичного виховання в системі підготовки спортсменів, безпосередньо боксерів, обумовлює актуальність нашого дослідження.

Дослідження виконано згідно зі Зведеним планом НДР Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту на 2021–2025 рр. за темами: «Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів в олімпійському та професійному спорті» (номер держреєстрації 0121U108253) та «Сучасні практики формування соціокультурних компетенцій спеціалістів сфери фізичної культури і спорту в умовах глобалізації» (номер держреєстрації 0121U109265).

Мета дослідження – на основі соціологічного дослідження ви-

значити рівень обізнаності з питань національно-патріотичного виховання та види прояву патріотизму серед спортсменів 17–22 років, які займаються боксом.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел та Інтернет-ресурсів; аналіз програмно-нормативних документів; соціологічне опитування; методи математичної статистики.

Результати дослідження. В дослідженні брали участь 44 спортсмени 17–22 років, які займаються боксом, з них 21 здобувач ступеня вищої освіти бакалавр та магістр Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту, які навчаються за спеціалізацією бокс.

Дослідження проводили в період травень–червень 2022 р. на базі Комунального позашкільного навчального закладу Комплексної дитячо-юнацької спортивної школи з боксу та єдиноборств Дніпровської міської ради та Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту.

Національно-патріотичне виховання охоплює усі сфери життєдіяльності суспільства, в тому числі фізичну культуру і спорт. Суттєвого значення набуває спорт, який впливає на основні сфери життєдіяльності суспільства – етичні цінності, спосіб життя людей – формує моду тощо. Виховний потенціал спорту реалізується завдяки формуванню у спортсменів такого поняття як патріотизм, який охоплює емоційно-моральне й дієве ставлення до держави, своєї нації, матеріальних та духовних надбань країни. Спорт є важливим компонентом соціальної політики держави, він забезпечує втілення в життя гуманістичних ідеалів, цінностей та норм, визначає поведінку людини, сприяє вирішенню соціально-економічних, виховних і оздоровчих завдань. У процесі спортивного удосконалення розвиваються такі особистісні якості, як моральні і психологічні [17].

Аналіз навчальних програм для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності, зокрема з єдиноборств, показав, що основними завданнями підготовки спортсменів

є досягнення спортивного результату через становлення техніко-тактичної майстерності, підвищення фізичної та функціональної підготовленості. В навчальних програмах завдання з національно-патріотичного виховання не передбачені, або відображаються в підтексті. Так, наприклад, в програмах з вільної боротьби (2019), тхеквандо ВТФ (2009), кікбоксингу (2016) окремі завдання відображають поверхову складову національно-патріотичного виховання через такі завдання: значення фізичної культури для зміцнення здоров'я; гармонійного розвитку особистості, підготовки до праці та захисту Батьківщини; зростання масовості спорту та досягнення українських спортсменів; формування у дітей та підлітків соціальної активності та свідомості; формування духовно-моральної особистості через громадянську позицію та навички моральної поведінки; всебічний гармонійний розвиток, пропаганду здорового способу життя серед населення. В окремих навчальних програмах зазначено, що заняття спортом повинне сприяти формуванню гармонійно розвинутої, соціально орієнтованої особистості, здатної до самореалізації, яка поважає себе, усвідомлює свою цінність і визнає цінність іншої особистості, здатна прийняти вірне рішення в ситуації морального вибору і нести відповідальність перед собою і суспільством.

Зазначимо, що в одній навчальній програмі, а саме з рукопашного бою (2019), разом із згаданими завданнями визначено завдання з виховання патріотизму.

Аналізуючи навчальну програму для дитячо-юнацьких шкіл з українського рукопашного бою «Спас» (2012), було встановлено, що національно-патріотичне виховання здійснюється через обов'язкове формування знань з історії розвитку спорту та козацтва (наприклад, назва бойового мистецтва «Спас», його витоків та види; шляхи пізнання буття воїна, здоровий спосіб життя, його духовні скарби; бойові мистецтва народів світу, вплив на них Орнінцяцької культури; бойова традиція давніх слов'ян; відомості давніх істориків про бойовий

хист і вміння слов'ян; волхви, їх місце в соціальній сфері давньоукраїнського суспільства; козацтво – як лицарський молодецький рух, захисник народу, рідної землі; Запорізька січ – колиська козацького духу; побут та звичаї запорізького козацтва – захисника нації; воїнська культура запорізького козацтва, її зв'язок з українською культурою тощо. А також через культуру до українського одягу (шаровар та сорочок-вишиванок), через вивчення та використання національної зброї тощо.

Аналізуючи навчальну програму з боксу (2004, 2008) було встановлено, що національно-патріотичне виховання може здійснюватися через вирішення такого завдання: знання із стародавньої й сучасної історії розвитку боксу, а також через теоретичну підготовку, котра передбачає блоки тем (зазначаємо блоки та питання, які частково пов'язані з національно-патріотичним вихованням) [5, 6].

1. *Фізична культура як засіб виховання та зміцнення здоров'я людини*, а саме: фізична культура як частка загальної культури людства, її значення для зміцнення здоров'я, гармонійного розвитку особистості, підготовки до праці та захисту Батьківщини; фізична культура в системі народної освіти; суть боксу, його завдання та місце в системі фізичного виховання, прикладне значення; організаційна структура та управління розвитком боксу; значення розвитку вольових і фізичних якостей для успіхів у праці та високих досягнень у спорті і в житті; значення всебічної фізичної підготовки для вищих досягнень у спорті; єдина спортивна класифікація, її значення для розвитку спорту в Україні; аналіз розрядних норм і вимог з боксу; зростання масовості спорту та досягнення українських спортсменів.

2. *Розвиток боксу в Україні*, безпосередньо: стислі відомості про розвиток боксу в Україні; порівняльний аналіз сучасних і минулих подій у боксі та результати наукових досліджень; нове в техніці, тактиці й методиці тренувань; сучасний стан і проблеми розвитку боксу в Україні; аналіз вітчизняних і міжнародних змагань; результати виступів українських боксерів на міжна-

родних змаганнях (останній олімпійський цикл); політичне значення виступів українських спортсменів на міжнародній спортивній арені.

3. *Історія розвитку боксу від стародавніх часів до сучасності*, зокрема: зародження боксу як виду спорту; кулачні бої у стародавньому світі (Єгипті, Греції тощо); розвиток кулачного бою в Європі; англійський призовий бокс; розвиток кулачного бою у слов'ян, розвиток боксу в Україні; піонери українського боксу та їх участь у всесоюзних змаганнях; бокс до і після Другої світової війни; участь українських боксерів у чемпіонатах Європи та Олімпійських іграх; розвиток боксу серед жінок, участь українських жінок-боксерів у першостях Європи та світу.

4. *Професійний бокс*: сучасний стан розвитку професійного боксу; основні федерації професійного боксу; видатні особистості професійного боксу; виступи українських боксерів на професійному рингу.

Однак, незалежно від цього у спортсменів формується патріотизм, який проявляється в різних діях. Так, наприклад, ми пам'ятаємо, що на Олімпійських іграх у Лондоні титул чемпіона з боксу у вазі до 91 кг здобув кримчанин Олександр Усик, який вивконав переможний український гопак на рингу та став предметом законної гордості українців, які виявилися не гостями на чужому святі, а рівноправними учасниками цього свята. Сльози на очах наших спортсменів під час виконання національного гімну України та підняття українського прапора. Переважна більшість сучасних українських спортсменів є щирими патріотами своєї Батьківщини, вони цілують український прапор, співають національний гімн, виконують усі можливі патріотичні жести.

Сьогодні переходять на українську мову, беруть участь у благодійній та волонтерській діяльності, досягають перемог на спортивній арені, щоб довести, що Українці незламні. За ініціатииви Спортивного комітету України організована фотовиставка під назвою «ЯНГОЛИ СПОРТУ», на якій представлені світлини загиблих

спортсменів та тренерів українського спорту.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що організаційна робота з національно-патріотичного виховання в Україні історично пов'язана з політичною, соціальною та культурною діяльністю, яка безпосередньо здійснюється у сфері спорту. Вона дозволяє сформувати у молоді повагу до загальнолюдських гуманістичних цінностей та патріотично налаштованої громадянсько-національно свідомої особистості, здатної самостійно приймати рішення і реалізовувати їх у процесі життєдіяльності з метою збереження національної ідентичності українського суспільства та підвищення іміджу країни у глобальному просторі.

Для визначення обізнаності з «національно-патріотичного виховання», а саме рівня знань молоді про розуміння моральних цінностей та загальнонаціональних ідей як об'єднуючих чинників у вихованні патріотизму було здійснено соціологічне опитування за розробленою нами анкету.

Аналізуючи отримані результати, було встановлено, що у спортсменів-боксерів є розуміння «національно-патріотичного виховання». Так, 100 % опитаних відзначили, що національно-патріотичне виховання спрямоване на формування у людини поваги до власної Батьківщини, української мови, Конституції України, державних символів. Однак зазначимо, що 91,1 % респондентів вказали на набуття знань з історії формування державності, знань національних традицій, досягнень країни та її природних багатств.

На запитання «На вашу думку, в чому є прояв національно-патріотичного виховання молоді?» отримали такі відповіді: 68,2 % респондентів (30 осіб) зазначили, що більш важливим є стати на захист держави, як в політичному так і воєнному сенсі; 86,4 % (36 осіб) – вказали на національну свідомість, чесність, порядність та гідність; 97,8 % (43 особи) – акцентували увагу на повазі до Конституції, законів, вищого керівництва країни; 100 % спортсменів зазначили, що основною

складовою є володіння українською мовою, шанобливе ставлення до національних та державних символів, однак 22,8 % спортсменів (10 осіб) в дописі зазначили, що на побутовому рівні спілкування повинне здійснюватися за бажанням; 70,5 % (31 особа) – вказують на розповсюдження та передачу національних, родинних традицій, звичаїв та обрядів (при цьому в дописі написали, що до національних традицій віднесли: підняття прапора, виконання гімну, проведення патріотичних заходів, організація зустрічей з ветеранами війни (сьогодення), проведення хвилин мовчання за загиблими (як військовими, так і мирного населення) тощо); 54,5 % (24 особи) – до прояву патріотизму відносять боротьбу за демократичні цінності, самовідданість у розвитку та розбудові держави, однак колективна свідомість, як зазначають респонденти, повинна бути лише в оборонній (військовій) сфері; 72,7 % (32 особи) – вказують на участь в волонтерській діяльності; 31,9 % (14 осіб) – відзначають пасивну участь у патріотичних заходах, а 75,0 % (32 особи) – активну участь в організації та проведенні патріотичних заходів.

Цікаві результати отримали на запитання: «На вашу думку, в яких напрямках проходить національно-патріотичне виховання в українській державі?». Отримані результати свідчать, що ключову позицію національно-патріотичне виховання займає в сім'ї, оскільки 100 % спортсменів вказали на даний факт. Однак в дописі зазначили, що саме поведінка батьків є складовою формування патріотизму, наприклад, участь батьків у волонтерській діяльності, допомога переселенцям, участь в бойових діях тощо.

Понад 88,6 % спортсменів (39 осіб) зазначили, що національно-патріотичне виховання здійснюється в процесі навчання в закладах освіти (дошкільних, шкільних, професійно-технічних та закладах вищої освіти), а також спортивних закладах (ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ, СК). Однак, респонденти зазначили, що в процесі занять спортом дане виховання є пріоритетним, яке здійснюється через організа-

цію та проведення спортивних заходів. Усі респонденти вказують (100 %), що національно-патріотичне виховання є ключовою складовою держави, яка не виконує його повною мірою.

На запитання «Чи впливають знання історичного минулого на світогляд як складову патріотичного виховання?» 40,9 % опитаного контингенту (18 осіб) вказали, що кожен сам обирає, наскільки важливі для нього знання історичної спадщини. Однак 45,5 % спортсменів (20 осіб) зазначили, що історичне минуле неважливе, потрібно жити майбутнім. І тільки 3,6 % респондентів (6 осіб) засвідчили, що знання історичного минулого дуже важливі і прямо впливають на рівень патріотичного виховання.

До заходів, які повинна вживати держава, аби підтримувати патріотичний дух молоді, спортсмени віднесли: підтримку волонтерської діяльності; організацію масових спортивно-патріотичних заходів, насамперед спортивних змагань серед військових та їхніх сімей, тощо; надання власного прикладу, насамперед керівництва держави; надання можливостей отримати вищу освіту безкоштовно та придбання власного житла; забезпечення роботою або надання можливості відкрити власну справу тощо.

Понад 93,2 % респондентів (41 особа) вказали на високий рівень відчуття пошани до своєї країни та здійснюють активну громадську позицію у житті країни.

На запитання «Чи відчуваєте ви відсутність моральних та патріотичних цінностей у процесі спілкування з однолітками?» всі респонденти сказали, що інколи, однак зазначили, що до вторгнення Російської Федерації на територію України таке відчуття було значно частіше, зараз лише в окремих випадках. Вони зазначили, що відсутність таких цінностей полягає у культурі спілкування (використання нецензурної лексики), поваги до старших, байдужість, жорстокість, невихованість, зацікавленість лише особистими інтересами і проблемами, відсутність підтримки державної мови, знань історичного минулого українського народу тощо.

На думку респондентів, прояв патріотизму вплинув на такі політичні та соціально-побутові ситуації: 95,5 % спортсменів (42 особи) вказали на загальнополітичну атмосферу в суспільстві, при цьому в дописі окремі респонденти зазначили вплив реформ на добробут людини – 27,9 % (12 осіб); 100 % (44 особи) – акцентували на можливості вибору навчання або реформи в освіті, з дописом навчання за бюджетом; 81,8 % (36 осіб) – на прояв патріотизму впливає наявність/відсутність роботи, з зазначенням гідної заробітної плати. Таку відповідь ми можемо пояснити тим, що в дослідженні брали участь юнаки та дівчата 16–18 років, які ще не усвідомлюють дане положення; 84,1 % (37 осіб) – впливають житлові умови та права на відпочинок.

За результатами дослідження встановлено, що прояв патріотизму полягає у: підтримці державної політики та Збройних сил України (90,1 та 100 % боксерів відповідно) через матеріальну, медичну та психологічну складову; підтримці української мови як державної – 95,5 % (42 особи); 88,6 % (39 осіб) респондентів вказують на участь у волонтерській діяльності з акцентом на фізичну та медичну допомогу; 86,3 % (38 осіб) – прояв патріотизму пов'язують з підтримкою українських родин, які зазнали окупації, насильства, втрату рідних і близьких; 100 % вважає, що виконання своїх прямих обов'язків щодо праці та навчання є пріоритетним на сьогодні у прояві патріотизму.

Для визначення думки спортсменів про національно-патріотичне виховання та прояв їх патріотизму нами було проведено додаткове анкетування, в основі якого необхідно було висловити власну думку, сформовану до військових дій в Україні та відносно даного часу.

Усі опитані спортсмени (100 %) відзначили, що вторгнення Російської Федерації на територію України та прояв їх агресії вплинуло на їхнє національно-патріотичне виховання, зокрема прояв патріотизму. На сьогодні гордість за країну, виборювання національних цінностей та підтримка державності як незалежної країни

щодо їх політичного вибору – 97,7 % (43 особи); гордість за стяг та Збройні сили України – 100 % (44 особи), підтримка та розвиток державного мовлення – 93,2 % (41 особа). При цьому зазначали, що до військової агресії у них було зовсім інше ставлення до цих понять. Ставлення до окремих складових практично на третину загальної кількості було нижче, ніж з початку військових дій. Крім того, в дописі спортсмени зазначили, що вивчили Гімн України, в окремої молоді стала більша повага до батьків (у більшості тих, у кого батьки пішли на фронт, або загинули на фронті, батьки, які здійснюють волонтерську діяльність), в окремих виникла гордість за себе (пов'язана з участю волонтерській діяльності), перегляд цінностей життя.

Понад 95,4 % респондентів (42 особи) вважає, що національно-патріотичне виховання на високому рівні здійснюється саме зараз, в процесі навчання, коли до бойових дій відчували лише 47,7 % респондентів (21 особа). 100 % опитаних боксерів (44 особи) зазначили, що в процесі занять спортом, а саме тренувань та участі в змаганнях, особливо міжнародних, на високому рівні здійснюється національно-патріотичне виховання. Таким чином, ми зазначаємо: незалежно від того, що в навчальних програмах ДЮСШ на сьогодні практично відсутнє завдання з національно-патріотичного виховання – тренери, меценати та організатори змагань формують у спортсменів певні риси патріотизму. Як зазначають боксери (найбільший допис до питання), у спортивному залі, де вони тренуються, існує державна символіка України (прапор та герб), на сьогодні щоденно о 9⁰⁰ тренери разом зі спортсменами вшановують загиблих на війні хвилиною мовчання, інформують спортсменів про досягнення спортсменів на змаганнях різного рівня та про участь тренерів та спортсменів в бойових діях, у ході проведення змагань також використовується символіка держави; під час відкриття, нагородження та закриття змагань виконується гімн України, організатори змагань під час нагородження спортсменів використовують націо-

нальний стиль (українські костюми, урожайні букети, букети або віночки з польових квітів, призи з українським розписом тощо), тренери переважно підбирають спортивний одяг жовто-блакитних кольорів, на міжнародному рівні обов'язковим є герб або прапор держави на формі і великий прапор держави, який піднімають боксери незалежно від результату бою тощо.

Також всі спортсмени (100 %) відзначили, що національно-патріотичне виховання є ключовою складовою держави, особливо сьогодні.

На запитання «Які почуття виникають у Вас на спортивному п'єдесталі в процесі отримання нагороди та підняття державного прапора?». Понад 81,8 % боксерів (36 осіб) зазначили, що до початку військових дій в Україні при піднятті прапора відчувалась гордість за себе і своє досягнення, а також за тренера, а з початком військових дій гордість за країну, що визнали 93,2 % спортсменів (41 особа). Крім цього відзначаємо, що на фоні цього знизилось почуття гордості за себе та свої досягнення на 11,3 %, а також гордість за тренера на 13,6 %. Позитивним є те, що в мирний час три спортсмени не змогли надати відповіді на дане питання, а на сьогодні лише один спортсмен (рис. 1).

У ході анкетування ми встановили, що до початку військового стану в Україні лише 6,8 % спортсменів (3 особи) виконували волонтерську діяльність. На початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України 97,7 % спортсменів (43 особи) були причетні до волонтерської діяльності, а саме 86,4 % (38 осіб) – здійснювали допомогу в організації оборонних блок-постів; 27,3 % (12 осіб) – здійснювали допомогу переселенцям; 63,6 % (28 осіб) – здійснили допомогу під час передачі речей, продуктів харчування, побутових засобів; 18,1 % (8 осіб) – вступили до лав територіальної оборони; 72,7 % (32 особи) – здійснили Донати до Збройних сил України; 11,4 % (5 осіб переважно дівчата) – взяли участь в плетінні маскувальних сіток. В дописі окремі спортсмени зазначили, що надавали допомогу з перевезень, приймали у себе біженців, допо-

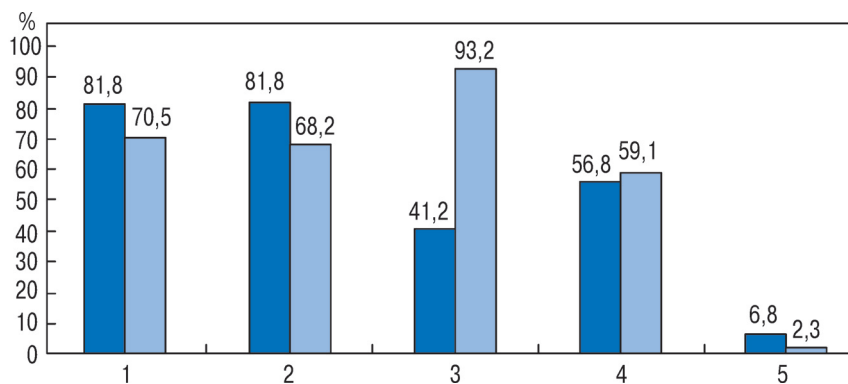

Рисунок 1 – Відповідь на запитання «Які почуття виникають у вас на спортивному п'єдесталі в процесі отримання нагороди та підняття державного прапора?», %:

1 – гордість за себе та свої досягнення; 2 – гордість за тренера; 3 – гордість за країну; 4 – гордість за батьків; 5 – вагаюсь відповісти; ■ – На початку військових дій в Україні; ■ – На сьогодні

магали перевозити речі або продукти тощо.

На сьогодні з опитаних волонтерською діяльністю займається 13,4 % спортсменів (6 осіб), в більшості робота пов'язана з перевезенням, організацією та проведенням навчально-тренувальних занять для дітей.

Усі спортсмени-боксери, які взяли участь в опитуванні, на початку бойових дій в Україні перенесли психологічний стрес. На сьогодні понад 90,9 % студентів (40 осіб) повернулися до повсякденного життя, яке було до початку військових дій, зокрема до навчально-тренувального процесу, навчання, трудової діяльності тощо.

На запитання «Чи змінився підхід вашого тренера до формування у підопічних патріотизму в навчально-тренувальному процесі?» 95,4 % (42 особи) зазначили «Так».

Зміни полягали у такому: 56,8 % (25 осіб) вказали, що тренери почали частіше спілкуватися українською мовою; 27,2 % (12 осіб) акцентували увагу на наданні знань з історії України як державності, в тому числі про олімпійський рух України та про досягнення наших спортсменів на міжнародному рівні. При цьому надавали інформацію, починаючи з XV ст.; 75,0 % (33 особи) звернули увагу на організацію та участь в різних національно-патріотичних заходах, при цьому стали залучати їх, крім того не тільки як пасивних учасників, а й активних, не тільки в Офлайн, а й в режимі Онлайн; 81,8 % (36 осіб) зазначили, що стали брати участь у волонтерській ді-

яльності та залучення до неї своїх вихованців; 34,1 % (15 осіб) крім зазначеного вказали, що окремі тренери здійснювали допомогу в перевезенні дітей-спортсменів з зони бойових дій, на сьогодні прийняли переселенців у себе вдома, надають можливість переселенцям брати участь у навчально-тренувальному процесі та змаганнях, тренери з приватних клубів запросили тренерів до роботи, допомагають вирішити питання з житлом тощо.

Таким чином, військові дії в Україні вплинули на рівень прояву патріотизму серед молоді, які займаються боксом, а саме: підвищилась відповідальність перед державою та відданість Україні; повага до представників Збройних сил України, волонтерської діяльності та української мови, а в окремих випадках – до батьків, тренерів та викладачів, науково-педагогічних працівників.

Дискусія. Пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення людини до українського народу, Батьківщини, держави та нації. Патріотичне виховання є складовою національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, готового до виконання конституційних і громадянських обов'язків, до успадкування культурних і духовних надбань українського народу, досягнення високої культури відносин. Дане виховання сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, культурних та духовних

основ розвитку української держави. Основним завданням патріотичного виховання є створення засад для системної і цілеспрямованої діяльності з виховання молоді як патріота України, готового самовіддано розбудовувати її як суверенну, правову, соціальну і демократичну державу, бути готовим до захисту Вітчизни, виявляти національну гідність, знати і цивілізовано відстоювати свої права та виконувати громадські обов'язки, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, бути конкурентоспроможним, носієм української національної культури.

Головною складовою національно-патріотичного виховання є прояв патріотизму. Патріотизм, як зазначає Г. Дяків-Михайлюк [10], є складною інтегрованою системою патріотичних якостей духовно-морального, емоційно-почуттєвого, інтелектуального та діяльнісно-поведінкового характеру.

Патріотизм, на думку польської молоді, обумовлюється соціально-політичним почуття та формами ідеології, що поєднує, по-перше любов до своєї Батьківщини, відчуття соціального зв'язку та відданість своїй нації, по-друге – прояв поваги до інших націй та дотримання їхніх суверенних прав. J. Stec зазначив, що в попередніх поколіннях патріотизм визначався як готовність віддати своє життя на благо своєї країни, активна боротьба під час національних повстань чи на фронтах світових воєн, то нині патріотизм – це повага до державної символіки, рідної мови, культури та історії, заохочення молоді до позитивного та вірного ставлення до природи, розподілу побутових відходів, збереження лісів, економії води та електроенергії [24]. Аналіз робіт D. Starzyńska-Rosiecka свідчить, що національно-патріотичну свідомість молоді необхідно здійснювати через державні програми, формування знань історії не тільки Польщі, а й інших держав (наприклад, України, Литви) [23].

Р. В. Гула [9] зазначає: «Історичний досвід наочно свідчить про вирішальну роль патріотичного чинника у

формуванні масової свідомості народу та дає можливість сформулювати ряд уроків, які, на нашу думку, здатні конкретизувати та спрямувати процес формування патріотичних цінностей сучасного українського суспільства. Саме тому, враховуючи історичний досвід, досвід зарубіжних країн необхідно на сьогодні систематизувати заходи та методи, спрямовані на національно-патріотичне виховання в системі підготовки спортсменів, зокрема спортсменів-боксерів.

Дослідження С. Лисенко вказують на те, що у спортсменів наявний характерний патріотизм та національна гордість і саме їм притаманні такі якості, як намагання прославити свою державу на міжнародній арені, зберігати вірність спортивним клубам України, при цьому часто зазнаючи матеріальних збитків, але проявляючи на ділі свої патріотичні переконання та почуття. Отже, такі спортсмени стають кумирами та зразком для наслідування у сфері фізичної культури і спорту, а також у будь-якій іншій сфері діяльності на користь суспільства і держави [14].

За результатами соціологічного дослідження, почуття патріотизму переважає у спортсменів, які мають перемоги на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу, Європи та міжнародних турнірах. Про це зазначили 79,8 % респондентів, не завжди виникає почуття патріотизму – у 15,8 %, а відсутність почуття патріотизму – у 4,4 %. Порівнюючи наші дані з даними соціологічного дослідження 2007 р., бачимо, що зросла кількість студентів, які переживають почуття патріотизму за країну, – на 13,45 % і зменшилось на 12,2 % тих, хто не відчував почуття патріотизму в процесі перемоги на міжнародних змаганнях різного рівня. Такі результати свідчать про те, що спортсмени усвідомлюють себе українцями, причетними до своєї Батьківщини. На наш погляд, це можна пояснити тим, що, з одного боку, відбуваються значні події в країні (російська агресія), а з іншого – патріотичним вихованням, формуванням національної гордості та патріотизму.

Цілком логічно, що після військового вторгнення Російської Федерації на територію України відбувся свідо-

вий перерозподіл ставлення та прояв патріотизму особистості, на що вказують соціологічні дослідження 2022 р. (результати соціологічною групою «Рейтинг») [18] та підтверджуються нашими результатами.

Висновки. Соціологічне дослідження дозволило встановити, що національно-патріотичне виховання в системі підготовки спортсменів-боксерів займає певне місце, яке полягає у прояві патріотизму, до яких належать: стати на захист Батьківщини, гордість та повагу до країни, прапора, державної символіки, Конституції та законів країни, національних цінностей, традицій, знання української мови тощо. Основними складовими, що впливають на формування патріотизму вони зазначають: сімейні цінності, діяльність держави, знання з історії становлення держави та її історія сучасності, навчальний та тренувальний процес, організація та проведення різних заходів з патріотичного виховання або фізкультурно-спортивні заходи, діяльність тренера.

Встановлено, що у спортсменів-боксерів після військового вторгнення Російської Федерації на територію України у свідомості відбулися зміни щодо патріотизму та його прояву. Так, підвищилася гордість за країну, прапор, символіку, Збройні сили України, керівництво держави, українську мову тощо. З початку військових дій вони брали участь у різних видах волонтерської діяльності, а саме; здійснювали допомогу в організації оборонних блок-постів, переселенцям, у передачі речей, продуктів харчування, побутових засобів, вступили до територіальної оборони, здійснили грошові переведення до Збройних сил України, взяли участь у виготовленні маскувальних сіток тощо. У більшості спортсменів змінилось почуття гордості за країну, прапор та гімн України. Підвищилася відповідальність тренера щодо патріотичного виховання своїх підопічних не тільки в навчально-тренувальному процесі, а й соціальному житті.

Перспективи подальших досліджень передбачають розробку організаційно-методичних засад з національно-патріотичного виховання

в процесі багаторічної підготовки спортсменів.

Вдячність. Велика вдячність адміністрації та спортсменам Комунального позашкільного начального закладу Комплексної дитячо-юнацької спортивної школи з боксу та єдиноборств Дніпровської міської ради, адміністрації та здобувачам вищої освіти Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту за можливість проведення дослідження, згоду та активну участь у ньому.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що відсутній будь-який конфлікт інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Система фізичного виховання має формувати в учнів загальнолюдські гуманістичні цінності. Фізичне виховання в школі. 1998;1.
2. Бех ІД, Журба КО. Концептуальне осмислення формування у підлітків національно-культурної ідентичності у сучасних умовах. Національна академія педагогічних наук України. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського; 2019. с. 9–10.
3. Бех І, Чорна К. Патріотичне виховання дітей та молоді. Позашкільля. 2011;10:9–16.
4. Бех І, Чорна К. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ; 2014. 29 с.
5. Бокс. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності. Київ; 2004.
6. Бокс. Жінки. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву та шкіл вищої спортивної майстерності. Київ: Республіканський науково-методичний кабінет Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту; 2008. 109 с.
7. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Дрогобич: Коло; 2003. 246 с.
8. Годзь ОВ. Роль фізичної культури і спорту у патріотичному вихованні молоді. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4364/1/Godz.pdf>
9. Гула РВ. Патріотизм в Україні: уроки минулого, сучасний стан, погляд у майбутнє. Статті та повідомлення: 2019. с. 41–43. Режим доступу: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/03-18.pdf>
10. Дяків-Михайлюк Г. Національно-патріотичне виховання – загальна вимога і виклик сьогодення. Освітній простір України. 2017;10:120–127. <https://doi.org/10.15330/esu.10.120-127>
11. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Наказ Міністерства освіти і науки України № 527 від 06.06.2022 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v052729-22#Text>
12. Костюшко Г. Національно-патріотичне виховання молоді в контексті етнопедагогічних

засад. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2016;21:33–39. Режим доступу: <http://www.edukacja.edux.pl/p-950-patriotyzm-we-wspolczesnej-szkole.php>

13. Кульчицький В.І. Філософсько-світглядні передумови розвитку патріотичного виховання в Україні: історичний аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка і соціальна робота». 2013;30:76–78.

14. Лисенко С.О. Досягнення українських спортсменів як чинник патріотичного виховання студентської молоді. Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації: збірник праць. Дніпропетровськ: Роял Принт; 2016. с. 227–229. Режим доступу: http://e-pidruchniki.com/content/861_Dosyagnennya_ykrainskih_sportsmeniv_yak_chinnik_patriotichnogo_vihovannya_stydentskoi_molodi.html

15. Пахотіна Т. Патріотичне виховання як предмет порівняльно-педагогічних досліджень. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2020;2(96):285–292. <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2020.02/285-292>

16. Підгурська В. Патріотичне виховання здобувачів освіти як психолого-педагогічна проблема. Витоки педагогічної майстерності. 2018;21:152–157.

17. Похілько Д.С. Відчуття патріотизму як прояв особистісної зрілості людини. «UChoice: 4P» Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology: матеріали III міждисциплінарної наук-практичної конференції. (м. Одеса, 6 жовтня 2017 р.). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія»; 2017. с. 78–80.

18. Сімнадцять загальнонаціональне опитування Ідентичність. Патріотизм. Цінності. Соціологічна група «Рейтинг». Режим доступу: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/s_mnadcyate_zagalnonac_onalne_opituvannya_dentichn_st_patr_otizm_c_nnost_17-18_serpnya_2022.html

19. «Спорт-патріотизм». Спортивне вболівання й патріотичні почуття. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/1881519.html>

20. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори. Київ: Радянська школа; 1983; Т. 1. 488 с.

21. Янчук Д.О. Національно-патріотичне виховання майбутніх фахівців галузі фізичної культури та спорту в новому історичному осмисленні. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2022;205:236–241.

22. Patriotism (Stanford Encyclopedia of Philosophy). Plato.stanford.edu. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/patriotism/>

23. Starzyńska-Rosiecka D. MEN: 80 proc. nauczycieli historii deklaruje kształtowanie postaw patriotycznych. URL: <https://dzieje.pl/edukacja/men-80-proc-nauczycieli-historii-deklaruje-kształtowanie-postaw-patriotycznych>

24. Stec J. Edukacja patriotyczna. Dobre praktyki. Monitor Dyrektora Szkoły, 2016. №60. URL: <https://www.monitorszkoly.pl/artikul/edukacja-patriotyczna-dobre-praktyki>

3. Bekh I, Chorna K. Patriotic education of children and youth. Pozashkilia. 2011;10:9–16.

4. Bekh I, Chorna K. Program of patriotic education of children and students. Kyiv.; 2014. 29 p.

5. Boxing. Training program for children's and youth sports schools, specialized children's and youth sports schools of the Olympic reserve, schools of higher sportsmanship. Kyiv; 2004.

6. Boxing. Women. Curriculum for children's and youth sports schools, specialized children's and youth schools of the Olympic reserve and schools of higher sportsmanship. Kyiv: Republican Scientific and Methodological Cabinet of the Ministry of Family, Youth and Sports of Ukraine.; 2008. 109 p.

7. Vyshnevskiy O. Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy. Drohobych: Kolo.; 2003. 246 p.

8. Hodz O.V. The role of physical culture and sports in patriotic education of youth. Access mode: <http://dspace.pnp.u.edu.ua/bitstream/123456789/4364/1/Gozd.pdf>

9. Hula R.V. Patriotism in Ukraine: Lessons from the Past, Current Status, and a Look to the Future. Articles and messages: 2019. с. 41–43. Access mode.: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/03-18.pdf>

10. Dyakiv-Mykhailiuk H. National-patriotic education – a general requirement and challenge of the present. Osvitniy prostr Ukrainy. 2017;10:120–127. <https://doi.org/10.15330/esu.10.120-127>

11. Concept of national-patriotic education in the education system of Ukraine. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 527 of 06.06.2022. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>

12. Kostiuszko H. National-patriotic education of youth in the context of ethno-pedagogical principles. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. 2016;21:33–39. Access mode: <http://www.edukacja.edux.pl/p-950-patriotyzm-we-wspolczesnej-szkole.php>

13. Kulchytskyi V. Philosophical and ideological prerequisites for the development of patriotic education in Ukraine: historical aspect. Naulovy visnyk Uzhhorodskoho universytetu. 2013;30:76–78.

14. Lysenko S.O. Achievements of Ukrainian athletes as a factor of patriotic education of student youth. Actual problems of development of education and science in the context of globalization: a collection of works. Dnipro: Royal Print; 2016. pp.

227–229. Access mode.: http://e-pidruchniki.com/content/861_Dosyagnennya_ykrainskih_sportsmeniv_yak_chinnik_patriotichnogo_vihovannya_stydentskoi_molodi.html

15. Pakhotina T. Patriotic education as a subject of comparative pedagogical research. Pedahohichni nauky: teoria, istoria, innovatsiyni tehnologii. 2020;2(96):285–292. <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2020.02/285-292>

16. Pidhurska V. Patriotic education of students as a psychological and pedagogical problem. Vytoky pedahohichnoi maysternosti. 2018;21:152–157.

17. Pokhilko D.S. The sense of patriotism as a manifestation of personal maturity. «UChoice: 4P» Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology: Materials of the III interdisciplinary scientific and practical conference. (Odesa, Oct 6, 2017). Odesa: Natsionalny universytet «Odeska yurydychna akademiya»; 2017. p. 78–80.

18. Seventeenth national survey Identity. Patriotism. Values. Sociological group «Rating». Access mode: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/s_mnadcyate_zagalnonac_onalne_opituvannya_dentichn_st_patr_otizm_c_nnost_17-18_serpnya_2022.html

19. «Sports patriotism». Sports fanaticism and patriotic feelings. Access mode.: <https://www.radiosvoboda.org/a/1881519.html>

20. Ushynskiy K.D. Selected pedagogical works. Kyiv.: Radianska shkola; 1983; Vol. 1. 488 p.

21. Yanchuk D.O. National-patriotic education of future specialists in the field of physical culture and sports in a new historical understanding. Naukovi zapysky Seria: Pedahohichni nauky. 2022;205:236–241.

22. Patriotism (Stanford Encyclopedia of Philosophy). Plato.stanford.edu. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/patriotism/>

23. Starzyńska-Rosiecka D. MEN: 80 proc. nauczycieli historii deklaruje kształtowanie postaw patriotycznych. URL: <https://dzieje.pl/edukacja/men-80-proc-nauczycieli-historii-deklaruje-kształtowanie-postaw-patriotycznych>

24. Stec J. Edukacja patriotyczna. Dobre praktyki. Monitor Dyrektora Szkoły, 2016. №60. URL: <https://www.monitorszkoly.pl/artikul/edukacja-patriotyczna-dobre-praktyki>

Надійшла 10.01.2023

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Савченко Віктор <https://orcid.org/0000-0002-3839-6595>, admin_infiz@ukr.net

Долбишева Ніна <http://orcid.org/0000-0002-7306-9194>, ninadolb@gmail.com

Каковкіна Ольга <https://orcid.org/0000-0002-8772-4065>, kakovkinaolya@ukr.net

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту
Набережна Перемоги 10, м. Дніпро, 49094, Україна

Стальченко Віталій vitalik91box@gmail.com

Міністерство молоді та спорту України, вул. Еспланадна, 42, м. Київ, 01601, Україна

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Savchenko Viktor <https://orcid.org/0000-0002-3839-6595>, admin_infiz@ukr.net

Dolbysheva Nina <http://orcid.org/0000-0002-7306-9194>, ninadolb@gmail.com

Kakovkina Olha <https://orcid.org/0000-0002-8772-4065>, kakovkinaolya@ukr.net

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
Gagarina avenue. 26, Dnipro, 49005, Ukraine

Stalchenko Vitaly vitalik91box@gmail.com

Ministry of Youth and Sports of Ukraine, Esplanadna str. 42, Kyiv, 01601, Ukraine

LITERATURE

1. Bekh I. The system of physical education should form universal humanistic values in students. Fizychnye vykhovannia v shkoli. 1998;1.

2. Bekh I.D., Zhurba K.O. Conceptual understanding of the formation of adolescents' national and cultural identity in modern conditions. National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. V. O. Sukhomlynsky State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine; 2019. p. 9–10.